

SCIENCE AND EDUCATION

ISSN 2181-0842 VOLUME 2, SPECIAL ISSUE 1

MAY 2021

Аралаш таълим шакли - педагогик таълим кластерининг замонавий ёндашуви сифатида

Ж.Э.Усаров

Л.Г.Бобоходжаева

Н.Юсупова

Тошкент вилояти Чирчиқ давлат педагогика институти

Аннотация: Таълим муассасалари битирувчиларининг касбий сифатларига қўйилаётган талаблар, уларнинг бутун ҳаёти давомида таълим олишининг асосий принциплари шунингдек, шахснинг таълим олиш ҳуқуқини таъминлаш юзасидан аралаш таълим фаолиятни қўллаб-қувватлаш юзасидан фикр юритилади.

Калит сўзлар: Аралаш таълим, масофавий таълим, касбий сифатлар, битирувчи талаблари, уйғунлашган таълим.

Mixed form of education - as a modern approach to the cluster of teacher education

J.E.Usarov

L.G.Boboxodjaeva

N.Yusupova

Chirchik State Pedagogical Institute of Tashkent region

Abstract: The requirements for the professional qualities of graduates of educational institutions, the main goals of their education for life, as well as the provision of mixed educational activities to ensure the right of the individual to receive education are considered.

Keywords: Mixed education, distance learning, professional qualities, graduate requirements, harmonized education.

Ўзбекистон Республикасининг таълим тўғрисидаги қонун ҳужжатларида давлат таълим стандартлари - давлат томонидан таълимнинг мазмуни ва сифатига нисбатан белгиланадиган талаблар мажмуи сифатида; давлат таълим талаблари эса - таълимнинг тузилмасига, мазмунига ва уни амалга ошириш шарт-шароитларига, шунингдек таълим олувчиларнинг жисмоний, шахсий, интеллектуал, илмий ҳамда касбий сифатларига қўйиладиган мажбурий талабларни белгилаб беради. Демак, умумий ўрта ва олий таълим муассасалари

битирувчиларига қўйилган талаблар илмий ҳамда касбий сифатларига қўйилаётган талаблар билан фарқланади, дейиш мумкин. Лекин, “инсоннинг бутун ҳаёти давомида таълим олиши” таълим соҳасидаги асосий принциплардан бири ҳисобланади ва бу принцип барча таълим олувчилар учун бирдай алоқадор. Шунингдек, мазкур қарорда шахснинг таълим олиш ҳуқуқини таъминлаш юзасидан таълим ташкилотларида инновацион фаолиятни қўллаб-қувватлаш ва ўқув дастурларини инновацион технологияларни қўллаган ҳолда амалга ошириш кўрсатиб ўтилган[1]. Инновацион технологиялар сифатида бугунги глобаллашув даврида инсонларнинг ижтимоий-иқтисодий ҳамда ўқув фаолияти давомида тобора кўпроқ ахборот-коммуникация технологиялари намён бўлмоқда. Бу жараён айниқса пандемия шароитида таълим тизимида янада муҳимроқ аҳмият касб этмоқда, сабаби таълим - бу ахборот-коммуникация технологиялари сезиларли даражада таъсир кўрсатадиган соҳалардан ҳисобланади. Бу эса, таълим олишга ўрганиш сифатини ошириш учун янгилик ва янги ёндашувларга эҳтиёж борлигини билдиради. Анъанавий таълим тизими, ўқитиш методикалари юзасидан етарлича тадқиқотлар олиб борилган ҳамда улар муттасил равишда, жамият тараққиётига уйғун ҳолда ривожланиб бормоқда. Масофавий таълим жараёни эса, Республикамизда оммавийлашмаган, қисман қўлланилиб келинган бўлиб, унинг жорий этилиш механизми борасида амалга ошириладиган ишлар талайгина. Масофавий таълим жараёнининг муҳим омиллардан бири ахборот-коммуникация технологияларидан фойдаланиш билан боғлиқ бўлиб, унда таълим олувчиларга исталган жойда ва исталган вақтда билим олишлари учун турли усул ва технологиялардан фойдаланиш имконияти яратилади. Бу айти пайтда ҳудудларга ахборот узатишдаги қийинчиликлар, интернет тармоғининг талаб даражасида эмаслиги ҳам бир қатор муаммоларни келтириб чиқаради.

Дастлаб масофадан ўқитиш телевизор, радио, видео ленталар, хатлар ва СД-РОМлардан фойдаланган ҳолда олиб борилган бўлса, кейинчалик масофавий таълимнинг янги - электрон қурилмалардан фойдаланиш модели юзага келди. Кларк ва Майерларнинг фикрига кўра, электрон таълим бу интернет ёки шунчаки компьютер ёрдамида амалга ошириладиган ўқув фаолиятидир[4]. Аммо электрон таълимнинг бошқа «ресурслар ва хизматларга осонроқ кириш шунингдек, масофадан туриб алмашиш ва ҳамкорлик орқали таълим сифатини ошириш учун янги мултимедиа технологиялари ва интернетдан фойдаланишдир», деган таърифлар ҳам мавжуд.

Электрон таълим ўқитувчилар ҳамда ўқувчилар учун қулай ўқув муҳитини яратиши билан бирга унинг маълум камчиликлари ҳам мавжуд. Масалан, электрон таълим тизимларида самарали ижтимоийлашув жараёнини таъминлаш етарлича қийинчилик туғдиради. Электрон таълимдан фарқли ўлароқ,

машғулотларни анъанавий, юзма-юз тарзда олиб бориш ҳали ҳам ўқувчилар учун қулай ижтимоийлашув муҳитини яратиш учун энг яхши модел ҳисобланади. Электрон таълимнинг заиф томонлари анъанавий таълим тизимларининг афзалликларини ўз ичига оладиган янада самарали таълим ёндашувлари: таълим истеъмолчиларининг маълумотлар базаси имкониятларини ошириш, ахборот-коммуникация технологиялари қўлланилишининг оммалашуви, ўқитишнинг замонавийлашуви каби жиҳатлар тадқиқ қилина бошлади. Мазкур таълим тадқиқотларида кўплаб инновацион услублар ва ёндашувлар ишлаб чиқилган ва амалга оширилган. Буларга Блум - фикрлаш жараёнлари иерархияси, Келлернинг индивидуллаштирилган таълим тизими назарияларини қўллаш, Гагненинг восита ва фикрлаш қобилиятларининг иерархик тузилиши ҳақидаги, Мерриллнинг компонентларни хариталаш назарияси, Кларк ва Герининг мултимедиа ўқитишнинг асосий тамойилларини мисол тариқасида келтириш мумкин.

Шундай қилиб, анъанавий ва масофавий таълим шакллариининг интеграцияси доирасида илғор технологиялар асносида қўллаб-қувватланадиган, самарали ва қулай ўқитиш усуллари ёки услубларини топиш керак бўлади. Шу ўринда анъанавий ва масофавий таълим шакллариини «аралаш» таълим шакли ёки «уйғунлашган» таълим шакли сифатида аташ ўринли бўларди. Бир қатор адабиётларда аралаш таълимнинг методлари ва технологияларининг ҳар хил турларини ўз ичига олган ёндашув эканлиги, аралаш таълим модели турли хил ёндашувларга эга бўлган икки ёки ундан ортиқ технологияларни ўз ичига олиши мумкинлиги, аммо бугунги кунда бу асосан анъанавий ва масофавий машғулотлар комбинацияси билан боғлиқлиги хусусида фикр юритилган.

Уйғунлашган ёндашув ўқувчилар онлайн таълим технологияларидан фойдаланишлари ва ўқитувчилар ёки бошқа ўқувчилар билан ўзаро алоқада бўлишлари учун самарали ўқув муҳитини таъминлашга, талабаларнинг билим даражасини ошириши ва ўқитиш вақтини оптималлаштиришга олиб келади. Аралаш таълим ҳамкорликнинг дастурий таъминоти, веб-га асосланган турли хил етказиб бериш усуллариини бирлаштирган ечим сифатида намоён бўлади. Ўқитишнинг турли услублари ва технологияларининг комбинациясидан фойдаланган ҳолда, аралаш таълим талабаларнинг илмий компетентлигини таъминлаш баробарида:

таълимнинг уйғунлашган шакли умумий таълим харажатларини камайтириши;

турли хил таълим технологияларидан фойдаланиш талабалар эътиборини курс мавзусига кўпроқ жалб қилиши;

маъруза, семинар, амалий машғулотлар ва бошқа таълим усулларининг комбинациясидан фойдаланган ҳолда, ўқувчилар истаган жойларидан ўзлари истаган вақтда билим олиш каби бир қатор қулайликларга эга бўлишади. Шунингдек, интерфаол тадбирлар, яъни барча ўқувчилар бир вақтнинг ўзида иштирок этадиган синхрон ўқув фаолиятини, таълим олувчининг индивидуал, ўз темпида ва мустақил равишда амалга оширадиган ўқув тажрибаси, ҳамкорликда талабалар бошқалар билан алоқаси (электрон почта, форум ва онлайн суҳбат), уларнинг билимини баҳолаш, ўқув материалларини сақлаш ва узатишни яхшилаш каби жиҳатларини ҳам инобатга олиш мақсадга мувофиқ.

Аралаш таълимнинг яна бир муҳим жиҳати бу- ҳодиса ва жараёнларнинг жонли, синхронлаштирилган шаклидир. Ўқитувчи ва ўқувчилар ўртасидаги жонли алоқани ҳеч қандай технология ўрнини боса олмайди ва Жон Келлер назариясига кўра[5], жонли воқелик талабалар ўқув мотиви моделида тўртта элементга эътибор қаратади: диққат, долзарблик, ишонч ва қониқиш.

Диққат. Талабанинг диққатини тортиш учун турли хил техник восита ва усуллардан фойдаланилади ва бу талабанинг ўқув жараёнига жалб қилишнинг зарурий шарти ҳисобланади. Чунки, ўрганишни уларнинг ўзига хос ҳолатларига мос келади, деб ҳисобласалар, диққат ва эътиборни жамлайдилар.

Долзарблик. Мавзунинг долзарблигини кўрсатиш учун виртуал ўқитувчи ўқувчиларга масалага доир ҳаётий маълумотлардан қандай фойдаланиши мумкинлиги ҳақида мисоллар ёки ўхшашликлардан фойдаланиши зарур бўлади.

Ишонч. Ўқувчилар фаол бўлишлари учун улар ўқув материални ўзлаштира олиши ва қобилиятларига ишонишлари керак. Ўқувчиларда ўзига бўлган ишончни ошириш учун тажрибали виртуал ўқитувчи мавзу бўйича талаблар, зарурий компетенцияларни аниқлаб, ўқувчиларга янги кўникмаларини амалда қўллаш учун етарлича вақт беради. Бунда талабалар фаоллиги уларнинг натижалари ва ўқув тажрибаларидан мамнун бўлишларига боғлиқ эканлигини ҳамда улар олган билим, кўникма, малака ва компетенцияларини қўллаш мумкин бўлган амалий топшириқлар тақдим этилиши мумкин.

Шу ўринда ҳам анъанавий ҳам масофавий ҳам уйғунлашган таълим шакли учун яна бир муҳим жиҳатни таъкидлаб ўтиш жоиз, бу таълимнинг назарий қисмидир ва у ҳар доим фанни ўзлаштиришнинг фундаментини ташкил қилиши керак. Бугун дунё таълими амалий устуворлик бериш тамойилига таянмоқда. Амалиётга йўналтириш деганда таълим назариясидан вос кечишни тушунмаслик керак, назариясиз амалиёт йўқ, амалиёт ҳеч қачон муаллақ ҳолда ривожланмайди. Бу тамойил аввало, биринчи босқич талабаларнинг онг остига жойланиши керак. Улар қачонки назарий тушунчалар ва амалий кўникмаларни

мувофиқлаштириш кўникмасига яъни, мустақил таълим олиш компетенциясига эга бўлсаларгина таълим берувчи ва таълим олувчиларнинг мақсадлари кесишади. Бу мақсадга эришиш учун таълимнинг қандай шаклда амалга оширилишида фарқ деярли бўлмайди ва бу аралаш таълим шаклининг кафолати ҳисобланади. Энди асосий масала аралаш таълим шаклини амалиётда қандай қўллаш, бериладиган маълумотларнинг қандай қисмини онлайн ва айнан қайси жиҳатини юзма-юз тарзда амалга оширишни тажриба-синовдан ўтказишдир.

Уйғунлашган таълим шаклида мустақил таълим алоҳида устуворлик касб этади. Ганнинг назариясига кўра, талаба мураккаб (аклий ёки моторик) кўникмаларни эгаллаш учун уни ташкил этувчи барча бошланғич кўникмаларни бажариши керак. Масалан, мултимедиа принципига кўра, матнга графикалар қўшиш, матнни графикалар ёнига қўйиш, товуш билан графикани тушунтириш ўрганиши керак бўлади. Айниқса талабалар билан конструктив ҳамкорлик ўзаро ижтимоий алоқалари орқали янги тушунча ва билимларни ривожлантиради. Бундан ташқари, "дедукция талабаларга улкан фойда келтиради, чунки гуруҳ мазмунли ўрганиш ва муаммоларни ечишни ёлғиз ўзи қила оладиган даражадан яхшироқ бериши мумкин", деб таъкидлайди.

Уйғунлашган таълимнинг муҳим таркибий қисмларидан бири бу-баҳолашдир. Бенжамин Блум назарияси (1956)га кўра, когнитив таълим даражаси: билиш, тушуниш, қўллаш, таҳлил қилиш ва синтез билан белгиланади[2]. Шунингдек, аралаш таълимнинг сўнги омили сифатида қўллаб-қувватловчи (видеолар, мақолалар, электрон китоблар, блоглар, форумлар) ва бир-бирини тўлдирувчи материалларни келтириш мумкин. Бунда талабаларда ўрганилаётган контекстни тушуниши, материални тўғри танлаш ҳамда ахборот билан ишлаш компетенциясини шакллантириш керак бўлади.

Ҳозирги кунда таълимнинг кўплаб назариялари мавжуд ва уларнинг ҳеч бирини таълимнинг барча муаммоларини тубдан ҳал қиладиган, муҳим деб қабул қилиниши мумкин эмас. Аралаш ўрганиш, эҳтимол жамиятдаги ўзгаришлар, технологик тараққиёт ва таълимнинг глобал манзарасини ҳисобга олган ҳолда, таълим беришнинг барча ёндашувлардан устунлик қилиши ва сақланиб қолиши мумкин бўлган усуллардан биридир.

Фойдаланилган адабиётлар

1. Ўзбекистон Республикасининг Таълим тўғрисидаги Қонуни (Қонун ҳужжатлари маълумотлари миллий базаси, 24.09.2020 й., 03/20/637/1313-сон).

2. Bloom, B. S. (ed.) (1956). Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain. New York: Longmans, Green.

3. Brown, B. L. (1998). Distance Education and Web-Based Training. ERIC Clearinghouse on Adult, Career, and Vocational Education, Center on Education and Training for Employment, The Ohio State University. Retrieved from http://ericacve.org/mp_brown_02.asp Clark, R. C. (2002, August).

4. The New ISD: Applying Cognitive Strategies to Instructional Design. ISPI Performance Improvement Journal, 41(7). Retrieved from <http://www.clarktraining.com/CogStrat.pdf>.

5. Keller, J. M. (1987). Development and use of the ARCS Model of instructional design. Journal of Instructional Development, 10(3), 2-10.

6. Jabbor Eshbekovich Usarov. (2017). Formation Competence at Pupils as the Factor of Increase of Education's Efficiency. Theoretical & Applied Science, 53(9), 79-82.

7. Jabbor Usarov. (2019, June). Using Teaching Methods for Development Pupil Competencies. International Journal of Progressive Sciences and Technologies, 15(1), 272-274.

8. Mukhamedov Gafurdjan Isroilovich, & Usarov Djabbar Eshbekovich. (2020). Technologies for the Development of Competencies in Physics in General Secondary Education using Multimedia Resources. International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering, 9(3), 2677-2684.

9. N.J. Eshnaev, TG' Maratov, G Mirzaraximova. (2020). O'zbek milliy kino san'ati va madaniyatida psixoprofilaktik xizmat tizimini joriy etish masalalari. Oriental Art and Culture 03. 156-165.

10. Nortoji Jumaevich Eshnaev. (2021). Ma'naviy-axloqiy muammolarni ilmiy tadqiq etishning o'ziga xos jihatlari. ACADEMIC research in educational sciences. vol.2, no. 2. p. 364-369.

11. Usarov Jabbor Eshbekovich, Eshnayev Nortoji Jumayevich, and Haydarova Surayyo Abdusalomovna. . (2020) "Defects in scientific research of the problems of spiritual and moral crisis and its solution", IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 5, no. 8, p. 6.

12. Usarov Jabbor Eshbekovich, Eshnayev Nortoji Jumayevich, and Kodirov Ikrom Davronovich. (2020) "Problems of formation of learning motives in pupils", IEJRD - International Multidisciplinary Journal, vol. 5, no. 8, p. 6,

13. Usarov J.E., Kabilova Sh. INKLYUZIV TA'LIMNING NAZARIY VA KONTSEPTUAL MASALALARI. "FAN, TA'LIM VA AMALIYOT INTEGRATSIYASI" Jild: 02 | Nashr: 02 | Yanvar 2021, FTAL. <https://bilig.academiascience.org/index.php/isepsmj/issue/view/2>

14. USAROV J. E. INKLYUZIV TA'LIMNING NAZARIY VA KONTSEPTUAL MASALALARI //INTEGRATION OF SCIENCE, EDUCATION

AND PRACTICE. SCIENTIFIC-METHODICAL JOURNAL. – 2021. – Т. 1. – №. 02. – С. 37-46.

15. Usarov J.E. O'quvchilarning malakasini shakllantirish Ta'lim samaradorligini oshirish omili sifatida // Nazariy va amaliy fan. - 2017. - Т. 53. - №. 9. - S. 79-82.

16. Usarov J. E. Competent Approach for Teaching Physics in Secondary and Post-secondary Educational Institutions //Eastern European Scientific Journal. – 2016. – №. 3.

17. Ravshanov J. F. The importance of working with terms and concepts in teaching history. – 2020.

18. Ravshanov J. F. Some methods of working with historical concepts in history lessons //Международная научно-рецензируемая онлайн конференция «Современная психология и педагогика: проблемы, анализ и результаты. – 2020. – Т. 1. – №. 2. – С. 439-443.

19. Fayzullayevich R. J. FORMATION OF KEY COMPETENCIES IN HISTORY LESSONS.

20. Равшанов Ж. Ф. НЕКОТОРЫЕ МЕТОДЫ РАБОТЫ С ПОНЯТИЯМИ И ТЕРМИНАМИ НА УРОКАХ ИСТОРИИ //Science and Education. – 2020. – Т. 1. – №. Special Issue 4.

21. Fayzullayevich R. J. IMPORTANCE OF CLASSIFICATION OF HISTORICAL TERMS AND CONCEPTS.

22. Мусурмонов Р., Мусурманова М. Ўқитувчиларнинг касбий компетентлигини ривожлантиришда инновациялар //Academic research in educational sciences. – 2020. – №. 3. – С. 777-783.

23. Юнусов О. ЎЗБЕК МИЛЛИЙ САНЪАТИНИ ЎҚУВЧИ-ЁШЛАРНИНГ ОНГИГА СИНГДИРИШ ЙЎЛЛАРИ //Science and Education. – 2020. – Т. 1. – №. Special Issue 4.

24. Туракулов Б. Н. РОЛЬ ИНДИВИДУАЛЬНЫХ ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНЫХ ОСОБЕННОСТЕЙ В ДИСТАНЦИОННОМ ОБУЧЕНИИ СТУДЕНТОВ //European science. – 2020. – №. 3 (52).

25. Халилова М. А., Мухитдинова М. Мактабгача таълим ташкилотларида ахборот-компьютер технологияларини мусика тарбияси воситаси сифатида куллашнинг хусусиятлари //Халқ таълими. – 2020. – Т. 3. – №. 0056. – С. 4.

26. Эрназарова Г. О. Применение акмеологического подхода //Молодой ученый. – 2020. – №. 18. – С. 533-536.

27. Рахманова М. Қ. ТАЪЛИМ ЖАРАЁНИДА ЎҚУВ МУНОЗАРАЛАРИНИ ТАШКИЛ ЭТИШДА ЎҚИТУВЧИНИНГ ПЕДАГОГИК МАҲОРАТИ, ИЖОДҚОРЛИГИ ВА ФАОЛЛИГИ //Oriental Art and Culture. – 2020. – №. IV.

28. Курбонова М. Ф. Ёшларда креатив тафаккурни шакллантиришнинг педагогик асослари //Халқ таълими. – 2020. – Т. 3.

29. Rustamovna M. S. Psychological features of attitudes of students to their own health in conflict situations. *journal of critical reviews*. – ISSN-2394-5125 VOL 7, 2020. – №. 17. – С. 3071-3076.2020.

30. Haydarova S. et al. MIRZACHO'L O'LKASIDA EKOTURIZMNI RIVOJLANTIRISH IMKONIYATLARI //Архив Научных Публикаций JSPI. – 2020.

31. Эгамбердиева Ш. Д., Эгамбердиева Ф. О. РЕКЛАМНЫЙ ТЕКСТ КАК ОСОБЫЙ ВИД ДИСКУРСА //Academic research in educational sciences. – 2021. – Т. 2. – №. 1.

References

1. Law of the Republic of Uzbekistan on Education (National Database of Legislation, 24.09.2020, No. 03/20/637/1313).

2. Bloom, B. S. (ed.) (1956). *Taxonomy of Educational Objectives: The Classification of Educational Goals. Handbook I: Cognitive Domain*. New York: Longmans, Green.

3. Brown, B. L. (1998). *Distance Education and Web-Based Training*. ERIC Clearinghouse on Adult, Career, and Vocational Education, Center on Education and Training for Employment, The Ohio State University. Retrieved from http://ericacve.org/mp_brown_02.asp Clark, R. C. (2002, August).

4. The New ISD: Applying Cognitive Strategies to Instructional Design. *ISPI Performance Improvement Journal*, 41 (7). Retrieved from <http://www.clarktraining.com/CogStrat.pdf>.

5. Keller, J. M. (1987). Development and use of the ARCS Model of instructional design. *Journal of Instructional Development*, 10 (3), 2-10.

6. Jabbor Eshbekovich Usarov. (2017). Formation Competence at Pupils as the Factor of Increase of Education's Efficiency. *Theoretical & Applied Science*, 53 (9), 79-82.

7. Jabbor Usarov. (2019, June). Using Teaching Methods for Development Pupil Competencies. *International Journal of Progressive Sciences and Technologies*, 15 (1), 272-274.

8. Mukhamedov Gafurdjan Isroilovich, & Usarov Djabbar Eshbekovich. (2020). Technologies for the Development of Competencies in Physics in General Secondary Education using Multimedia Resources. *International Journal of Innovative Technology and Exploring Engineering*, 9 (3), 2677-2684.